

УДК 342.9:651.5:629.78

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2023.2.46>

Лілія Миколаївна Попова,

*доктор юридичних наук, професор,
академік Академії адміністративно-правових наук,
Харківський національний університет
міського господарства ім. О. М. Бекетова,
кафедра фінансів, обліку та безпеки бізнесу (професор);*

 <https://orcid.org/0000-0001-8255-8363>,
e-mail: liliyapopovata@gmail.com;

Анатолій Володимирович Хромов,

*кандидат історичних наук,
Державна архівна служба України (голова);*

 <https://orcid.org/0000-0002-9546-7089>,
e-mail: a.khromov@arch.gov.ua

**ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АРХІВНИХ
ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ У СФЕРІ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ
РАКЕТНО-КОСМІЧНОЇ ГАЛУЗІ**

Розкрито проблему закритості архівних інформаційних ресурсів у сфері дослідження розвитку ракетно-космічної галузі. Важливим джерелом у сфері ракетно-космічної діяльності вказано фонди музеїв організації, де розроблялась і випускалась певна техніка, а також інтерв'ю безпосередніх учасників створення ракетно-космічної техніки, тобто усні джерела інформації. Розглянуто можливість надання таким усним джерелам інформації статусу офіційного документа у правовому полі. Наголошено на необхідності гарантованого збереження усних джерел інформації щодо ракетно-космічної діяльності в архівах України та забезпеченні їх доступності для використання нинішніми користувачами та майбутніми поколіннями, що потребує відповідного правового забезпечення та регулювання.

Ключові слова: ракетно-космічна діяльність, правове регулювання, усні джерела інформації, експертиза, унікальний документ, доступність.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Останніми роками інтерес до ракетно-космічної діяльності виріс у зв'язку з виходом росії, а потім і США з Договору про ліквідацію ракет середньої та малої дальності (так званої домовленості про реальне скорочення наявних озброєнь), що був підписаний ще

М. Горбачовим та Р. Рейганом у Вашингтоні 8 грудня 1987 року¹. Крім того, збільшився інтерес до сфері ракетно-космічної діяльності у зв'язку з повномасштабним вторгненням росії на територію України 24 лютого 2022 року, коли країна-агресор задля своїх терористичних дій випустила тисячі крилатих та балістичних ракет як по військових, так і по цивільних об'єктах України². Однак, досліджуючи розвиток ракетно-космічної галузі, було встановлено, що однією з фундаментальних проблем у ній є закритість архівних інформаційних ресурсів, оскільки переважна частина цих матеріальних носіїв інформації має грифи обмеження доступу та зберігається в архівних підрозділах організацій-розробників; інші документи, які втрачають технічну актуальність, знищуються.

Стан дослідження проблеми

Проблемним питанням нормативно-правового регулювання, державної політики та державного регулювання ракетно-космічної діяльності присвячено праці таких науковців, як Ю. Алексєєв, В. Горбулін, О. Джур, В. Семєняка, А. Сорока, Ю. Шемшученко та ін. Однак при вивченні розвитку ракетно-космічної галузі в Україні, можливостей національної оборони нашої країни важливим питанням є дослідження правового регулювання архівних інформаційних ресурсів у цій сфері внаслідок їх недостатньої кількості, закритості даних, а в умовах війни – великої вірогідності втрати тих джерел інформації, що зберігаються в архівних підрозділах організацій-розробників ракетно-космічної техніки.

Мета і завдання дослідження

Метою цієї наукової статті є дослідження особливостей правового регулювання архівних інформаційних ресурсів у сфері розвитку ракетно-космічної галузі та можливостей доступу до зазначених

---

¹ Treaty Between The United States of America And The Union Of Soviet Socialist Republics On The Elimination Of Their Intermediate-Range and Shorter-Range Missiles (INF Treaty). Signed December 8, 1987 // U.S. Department of State : сайт. URL: <https://2009-2017.state.gov/t/avc/trty/102360.htm> (дата звернення: 13.05.2023).

² Оперативна інформація Генерального Штабу Збройних Сил України станом на 06:00 19.10.2022 щодо російського вторгнення // Урядовий портал : офіц. сайт. 19.10.2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/operativna-informatsiia-heneralnoho-shtabu-zbroinykh-syl-ukrainy-stanom-na-0600-19102022-shchodo-rosiiskoho-vtorhnennia> (дата звернення: 13.05.2023); Євгеній Єнін: Внаслідок ранкових ударів 585 населених пунктів залишаються знеструмленими // Урядовий портал : офіц. сайт. 17.10.2022. <https://www.kmu.gov.ua/news/yevhenii-ienin-vnaslidok-rankovykh-udariv-585-naselenykh-punktiv-zalyshtaiutsia-znestrumlenymu> (дата звернення: 13.05.2023).

ресурсів. Для досягнення сформульованої мети були поставлені такі *завдання*: охарактеризувати стан включення документації ракетно-космічної тематики до Національного архівного фонду України; дослідити стан правового регулювання доступу до архівної інформації, зокрема у сфері ракетно-космічної діяльності; окреслити напрями вдосконалення діяльності доступу до архівної інформації в означеній сфері.

Наукова новизна дослідження

Аналіз наглядових справ понад 200 юридичних осіб (джерел формування Національного архівного фонду (далі – НАФ) Центрального державного науково-технічного архіву (далі – ЦДНТА) України) свідчить про те, що до переліків проблем (тем), науково-технічна документація яких підлягає віднесенню до складу НАФ та передачі на державне зберігання, не включено документацію ракетно-космічної тематики. Майже єдиним винятком є документи Фонду Р-50¹, передані на державне зберігання до ЦДНТА України у 1977 році від Новокраматорського машинобудівного заводу, де представлена певна номенклатура ракетної техніки, що використовувалася на ракетному полігоні «Капустін Яр». Зазначене устаткування представлено конструкторською документацією ґрунтових лафетів (установників) 8У2² та 8У24³, а також установника порталного типу 8У25⁴, який встановлювався на шасі вантажного автомобіля ЯАЗ-210. Це обладнання використовувалося для перевезення першої радянської балістичної ракети Р-1, створеної під керівництвом С. Корольова, з технічної на стартову позицію, а також її встановлення на пусковий стіл стартового комплексу. Також у зазначеному архівному фонді представлена вдосконалена модель ґрунтового лафета 8У24 (розроблена на базі 8У22) та козловий кран⁵, що призначалися для обслуговування другої радянської балістичної ракети Р-2.

Важливим джерелом багатьох досліджень, зокрема у сфері ракетно-космічної діяльності, є фонди музеїв організацій, де розроблялась і випускалась певна техніка. Крім того, одним із важливих джерел інформації є спогади інженерів, учених, конструкторів – безпосередніх учасників створення такої техніки. Далеко не всі з них занотовують важливу інформацію та потім друкують, надаючи

---

¹ Фонд Р-50 «Новокраматорський ордену Леніна і ордену Жовтневої революції машинобудівний завод ім. В. І. Леніна Міністерства важкого та транспортного машинобудування СРСР, м. Краматорськ».

² ЦДНТА України (1951–1958). Ф. Р-50. К. 2-50. Оп. 1. 104 од. зб.

³ ЦДНТА України (1952–1960). Ф. Р-50. К. 2-51. Оп. 1. 77 од. зб.

⁴ ЦДНТА України (1956–1962). Ф. Р-50. К. 2-52. Оп. 1. 95 од. зб.

⁵ ЦДНТА України (1951–1958). Ф. Р-50. К. 2-53. Оп. 1. 52 од. зб.

можливість людству знайомитися з такого типу інформацією. Тому дуже важливим є дізнаватися подробиці становлення та розвитку ракетно-космічної техніки з «перших вуст», поки існує така можливість, або іншими словами використовувати практику «усних джерел інформації». Однак при вивченні питання приведення усної розповіді в офіційний документ постає низка питань, що потребують свого вирішення, зокрема питання проведення експертизи цінності, правового регулювання архівних інформаційних ресурсів у вигляді усних джерел інформації, правового регулювання доступу до архівної інформації, що становить актуальність цього дослідження.

Виклад основного матеріалу

У 2017 році на державне зберігання до ЦДНТА України надійшли матеріали, підготовлені на базі усних джерел, що свідчать про діяльність Харківського науково-виробничого комплексу в галузі систем управління ракетно-космічної техніки. Застосування інноваційних форм архівної роботи було започатковано у зв'язку з необхідністю збереження безцінних даних, представлених у нових надходженнях. Із цією метою в ЦДНТА України було створено новий фонд, якому присвоєно єдину назву «Усно-історичні документи до історії науки і техніки в Україні»¹ та започатковано нову групу науково-технічних документів: усно-історична документація (група НТД № 5). Зазначені матеріали надійшли від Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» у вигляді фонозаписів інтерв'ю зі спогадами науковців-розробників, безпосередніх учасників подій, з текстовим документальним підтвердженням авторів щодо достовірності викладеної інформації та погодженням на подальше її академічне та навчальне використання (загальний об'єм записів становить понад 5,5 годин). У зазначених інтерв'ю представлені спогади провідних фахівців Науково-виробничого підприємства «Хартрон-Арко» (раніше КБ «Електроприладобудування»), яке в 1960-х роках було провідним у галузі з розробки систем управління ракетно-космічною технікою в колишньому СРСР. Часто такий вид інформації, як усні джерела², отримують в історіографії, однак за відсутності достатньої кількості даних в інших сферах також вдаються до таких заходів.

---

¹ ЦДНТА України (1951–2015). Ф. 251. К. 5-1. Оп. 1. 16 од. зб. URL: https://cdnta.archives.gov.ua/images/opis/CDNTAU_5-1_1.pdf (дата звернення: 13.05.2023).

² Treaty Between The United States of America And The Union Of Soviet Socialist Republics On The Elimination Of Their Intermediate-Range and Shorter-Range Missiles (INF Treaty). Signed December 8, 1987 // U.S. Department of State : сайт. URL: <https://2009-2017.state.gov/t/avc/trty/102360.htm> (дата звернення: 13.05.2023).

У процесі вивчення питання приведення усної розповіді в офіційний документ виявлено два пріоритетні напрями роботи: а) можливість видання спільної з автором публікації, де викладено спогади; б) створення архівного документа. У першому випадку публікацію зі спогадами можна сприймати як мемуари, що не буде мати статусу офіційного джерела. У другому випадку документ отримує статус архівного, стає офіційним, що впливає на довіру до його змісту. Крім того, архівний документ зберігається доволі довгий період (іноді вічно)¹, що відповідає цілі такого інтерв'ю – збереження інформації. Для перевірки достовірності отриманої з інтерв'ю інформації необхідним є проведення експертизи цінності такої інформації. Цей процес є багатоаспектним. Після розшифровки інтерв'ю озвучені дані підлягають ретельній перевірці та порівнянню з офіційними джерелами, після чого підписаний документ завіряється або нотаріально, або виробничою печаттю та передається спеціалістам архівної експертно-перевірочної комісії. Зазначений метод пошуку джерела особливо є актуальним для тематики, науково-технічна документація якої є недоступною вченим-дослідникам. Так, завдяки інтерв'ю з провідними інженерами та вченими Науково-виробничого підприємства «Хартрон-Аркос» стало можливим отримати інформацію про важливі складові процесу створення систем управління міжконтинентальними балістичними ракетами та космічними літальними апаратами. Це дозволило отримати більш повну інформацію про події тих днів та детальніше оцінити умови, в яких створювався ракетно-ядерний щит держави². За допомогою інтерв'ю також вдалося відновити історію створення бортової цифрової обчислювальної машини, призначеної для обладнання бойових балістичних ракет і ракет-носіїв, а

¹ Оперативна інформація Генерального Штабу Збройних Сил України станом на 06:00 19.10.2022 щодо російського вторгнення // Урядовий портал : офіц. сайт. 19.10.2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/operativna-informatsiia-heneralnoho-shtabu-zbroinykh-syl-ukrainy-stanom-na-0600-19102022-shchodo-rosiiskoho-vtorhnennia> (дата звернення: 13.05.2023); Євгеній Єнін: Внаслідок ранкових ударів 585 населених пунктів залишаються знеструмленими // Урядовий портал : офіц. сайт. 17.10.2022. <https://www.kmu.gov.ua/news/yevhenii-ienin-vnaslidok-rankovykh-udariv-585-naselenykh-punktiv-zalyshaiutsia-znestrumlenu> (дата звернення: 13.05.2023); Фонд Р-50 «Новокраматорський ордена Леніна і ордена Жовтневої революції машинобудівний завод ім. В. І. Леніна Міністерства важкого та транспортного машинобудування СРСР, м. Краматорськ».

² Treaty Between The United States of America And The Union Of Soviet Socialist Republics On The Elimination Of Their Intermediate-Range and Shorter-Range Missiles (INF Treaty). Signed December 8, 1987 // U.S. Department of State : сайт. URL: <https://2009-2017.state.gov/t/avc/trty/102360.htm> (дата звернення: 13.05.2023).

також системи-перевірки устаткування ракети «Електронний пуск». Зокрема це вдалося зробити завдяки інтерв'ю з начальником комплексу бойової апаратури та головним конструктором бортових обчислювальних комплексів А. Кривоносовим, який керував не лише розробкою першої в СРСР бортової цифрової обчислювальної машини, а й обчислювальним комплексом низки міжконтинентальних балістичних ракет, враховуючи потужну ракету Р-36М2, занесену в книгу Гіннеса, а також потужних ракет-носіїв «Енергія» та «Циклон»¹. Саме тому питання приведення усної розповіді про подробиці становлення та розвитку ракетно-космічної техніки в офіційний документ є надзвичайно важливим (змісту такого документа можна довіряти, зберігатися він може доволі довгий період, іноді – вічно). Єдиний серйозний бар'єр, який потрібно подолати – це експертиза цінності такої інформації, яка є законодавчо регламентованою². Крім того, питання правового регулювання доступу до архівної інформації, зокрема у сфері ракетно-космічної діяльності, є нагальним в архівній галузі та потребує вирішення найближчим часом.

Офіційно затверджені у правовому полі усні джерела інформації у сфері ракетно-космічної діяльності можуть значно допомогти науковцям та дослідникам при проведенні наукових і прикладних космічних досліджень з питань створення перспективних зразків ракетно-космічної техніки та передових технологій, реалізації престижних національних проєктів, а також виконанні науково-освітніх програм, що вважається одним із шляхів удосконалення механізму надання державної підтримки та забезпечення інвестиційної привабливості космічної діяльності відповідно до Концепції реалізації державної політики у сфері космічної діяльності на період до 2032 року³.

Доступ до документів НАФ регулюється законодавством України, зокрема законами України «Про культуру», «Про інформацію», «Про Національний архівний фонд та архівні установи». Так, ст. 8 Закону України «Про культуру» від 14 грудня 2010 року № 2778-VI⁴ гарантує

¹ ЦДНТА України (1951–1958). Ф. Р-50. К. 2-50. Оп. 1. 104 од. зб.

² Про проведення експертизи цінності документів : постанова Кабінету Міністрів України від 08.08.2007 № 1004 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1004-2007-п> (дата звернення: 13.05.2023).

³ Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері космічної діяльності на період до 2032 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.03.2011 № 238-р // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/238-2011-р> (дата звернення: 13.05.2023).

⁴ Про культуру : Закон України від 14.12.2010 № 2778-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17> (дата звернення: 13.05.2023).

громадянам право на доступ до культурних цінностей шляхом користування, зокрема, документами НАФ або їх копіями. Ця сама гарантія підтверджується ст. 6 Закону України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року № 2657-ХІІ¹, де зазначено, що право на інформацію забезпечується вільним доступом суб'єктів інформаційних відносин до архівних фондів. Водночас у Законі є вказівки на можливість обмеження цього доступу в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою запобігання заворушенням чи кримінальним правопорушенням, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя. Кожному забезпечується вільний доступ до інформації, яка стосується його особисто (ст. 11 Закону «Про інформацію»). Закон України «Про Національний архівний фонд і архівні установи» від 24 грудня 1993 року № 3814-ХІІ² гарантує забезпечення доступу до архівних документів з моменту надходження їх до архівної установи й право громадян України користування документами НАФ (ст. 15).

На сучасному етапі функціонування державних архівів документи, які до них потрапляють, повністю не відображають всю інформацію, що міститься в розмаїтті інформаційних ресурсів, які створюються сучасним суспільством. Доступ до архівної інформації, зокрема у сфері ракетно-космічної діяльності, може бути забезпечений за умови виконання певних умов, а саме: при належному зберіганні, формуванні, комплектуванні архівів, їх обліку і використанні інформації [5; 6].

Важливим питанням щодо збереження усних джерел інформації у сфері ракетно-космічної діяльності є питання їх правового регулювання, надання їм статусу офіційних документів у визначених законодавством випадках і можливості доступу до них сучасним дослідникам, науковцям і майбутнім поколінням. Водночас постає питання щодо правового регулювання доступу до Національних архівних інформаційних ресурсів у сфері ракетно-космічної діяльності, адже існує необхідність у законодавчому закріпленні принципів, правил і процедур забезпечення доступу для користувачів, які отримують дозвіл для пошуку та використання Національних архівних інформаційних ресурсів; гарантуванні рівних можливостей доступу

---

¹ Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-ХІІ // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 13.05.2023).

² Про Національний архівний фонд і архівні установи : Закон України від 24.12.1993 № 3814-ХІІ // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12> (дата звернення: 13.05.2023).

користувачам; створенні умов для забезпечення інформаційної безпеки нашої країни та захисті персональних даних у Національних архівних інформаційних ресурсах тощо.

Висновки

Розвиток ракетно-космічних технологій, основою яких є високі, критично важливі, переважно подвійні технології, робить значний внесок у забезпечення стратегічної стабільності та безпеки на всіх рівнях. Важливого значення в дослідженні розвитку ракетно-космічної галузі набувають усні джерела інформації, які іноді є єдиними джерелами інформації в цій сфері. Доцільно сфокусувати увагу на необхідності гарантованого збереження усних джерел інформації щодо ракетно-космічної діяльності, надання їм у правовому полі статусу офіційних документів у визначених законодавством випадках.

Закритість архівних інформаційних ресурсів є однією з фундаментальних проблем дослідження історичного розвитку ракетно-космічної галузі через те, що переважна частина цих матеріальних носіїв інформації має грифи обмеження доступу та зберігаються в архівних підрозділах організацій-розробників, а інші документи, які втрачають технічну актуальність, – знищуються. Питання правового регулювання доступу до архівної інформації, зокрема у сфері ракетно-космічної діяльності, є нагальним в архівній галузі та потребує вирішення найближчим часом. Доступ до архівної інформації може бути забезпечений за умови виконання певних вимог, а саме: при належному зберіганні, формуванні, комплектуванні архівів, їх обліку і використанні інформації.

Список бібліографічних посилань: 1. Попова Л. М., Хромов А. В., Шуба І. В. Інтелектуальна власність : підручник. Харків : Вид-во «ФОРМ» Федорко М. Ю., 2021. 262 с. 2. Попова Л. М., Хромов А. В. Система та структура адміністративно-правового статусу державних архівів в Україні // Інноваційні підходи до розвитку управління : монографія / за заг. ред. Н. Е. Аванесової. Харків : ФОРМ Мезіна В. В., 2022. С. 179–207. 3. Попова Л. М., Хромов А. В. Стандартизація у сфері архівної справи: міжнародний досвід та проблеми гармонізації в Україні. *Адміністративне право і процес*. 2021. № 4 (35). С. 6–19. DOI: <https://doi.org/10.17721/2227-796X.2021.4.01>. 4. Горелова С. А. Досягнення космічної галузі України у музеях Харківських підприємств. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. 2009. Вип. 29. С. 26–36. 5. Хромов А. В. Доступ до національних архівних інформаційних ресурсів // Стратегічні комунікації у сфері забезпечення національної безпеки та оборони: проблеми, досвід, перспективи : тези доп. II міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 1 жовт. 2021 р.) / М-во оборони України ; НУОУ імені Івана Черняхівського. Київ : НУОУ, 2021. С. 115–117. 6. Popova S., Popova L., Kazanchuk I., Bandurka I., Kyrieieva I. The Role of Local Self-Government

Bodies in Prospective Areas of Regional Development. *Studies of Applied Economics*. 2021. Vol. 39, No. 7. DOI: <https://doi.org/10.25115/eea.v39i7.5000>.

Надійшла до редколегії 16.05.2023

Прийнята до опублікування 25.06.2023

Popova L. M., Khromov A. V. Peculiarities of archival information resources legal regulation in the field of research on the development of the rocket and space industry

It has been noted that in the course of military events on the territory of Ukraine, where the Russian Federation has fired thousands of ballistic and cruise missiles, killing thousands of Ukrainians, interest in the topic of rocket and space technology has increased significantly. The interest of the Ukrainian population in information about the possibilities for the development of the rocket and space industry in Ukraine and its position in the global space services market has grown especially. One of the fundamental problems in the study of the historical development of the rocket and space industry is the closed nature of archival information resources due to the fact that the vast majority of these material carriers of information have access restrictions and are stored in the archival departments of the development organisations, while other documents that lose their technical relevance are destroyed.

It has been noted that the List of topics whose scientific and technical documentation is to be included in the National Archival Fond and transferred to state storage contains very little information on rocket and space issues. An important source in the field of rocket and space activities is the museum collections of organisations where certain equipment was developed and produced. Another important source of information is interviews with direct participants in the development of rocket and space technology, i.e. oral sources of information. First-hand details of the formation and development of rocket and space technology provide a lot of valuable information, and it is advisable to use the practice of "oral sources of information" as long as it is possible.

The possibility of granting such oral sources of information the status of an official document in the legal field has been considered. An emphasis is placed on the need to verify the reliability of information obtained from interviews, which is carried out through an examination of the value of such information. In addition, the need to guarantee the preservation of oral sources of information on rocket and space activities in the archives of Ukraine and ensure their availability for use by the public of today and future generations has been stressed.

Key words: rocket and space activities, legal regulation, oral sources of information, expertise, unique document, accessibility.

